

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ НА ОСНОВІ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено висвітленню аспектів ефективності та доцільності застосування контекстного навчання як засобу формування в студентів-юристів умінь, навичок і якостей, що становлять базис професійної компетентності випускника закладу вищої освіти. Розглянуто питання щодо розширення теоретичного обґрунтування застосування форм і методів активного навчання, які в межах контекстної технології дають змогу досягти поставленої мети. Практичних робіт і різних видів практик водночас у вітчизняних закладах вищої освіти значно менше, ніж теоретичної інформації. Якщо її не відпрацювати практично, то для студента така інформація знижує особистісний сенс. Саме в цих контекстах необхідно розглядати зміст процесу освіти і його очікувані ефекти.

Ключові слова: контекстний підхід, освітній процес, навчання студентів – майбутніх юристів, технологія контекстного навчання, професійна компетентність.

Модернізація освіти в Україні визначила необхідність поліпшення якості освіти в закладах вищої освіти, оскільки в нинішніх умовах розвитку економіки зростає потреба у висококваліфікованих кадрах. Зміна парадигми української системи вищої освіти багато в чому зумовлена процесами її інтеграції в європейський освітній простір, що викликає необхідність дослідження питання про підготовку випускників юридичних закладів вищої освіти в контексті професійної мобільності та конкурентоспроможності.

В умовах розвитку в Україні демократичної, правової держави та громадянського суспільства особливого значення набуває рівень професійної підготовки юристів, які забезпечують дотримання законності та правопорядку. Широкий спектр професійних проблем, що виникають перед майбутніми юристами, багатоманіття сфер застосування навичок юридичної діяльності та реалізації своїх можливостей зумовлюють потребу у визначенні засад професійного успіху представників юридичної спільноти, виявлення внутрішніх механізмів регуляції їх професійного розвитку.

Сучасний фахівець юридичного профілю повинен бути професійно мобільним, затребуваним на ринку праці, комунікабельним. Дана вимога до молодих спеціалістів зумовлена постійними змінами в різних соціальних сферах і необхідністю підлаштовуватися під ці інновації. Завдання закладу освіти юридичного профілю – підготувати фахівців з високим рівнем правових знань, а також достатньою практичною підготовкою в правовій сфері.

Однак перераховані вимоги до професійної підготовки студентів – майбутніх юристів не цілком відповідають сучасному ринку праці. Професійна діяльність юриста включає до своєї структури захист прав та інте-

ресів громадян, їх власності, свободи, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань. Тому юристу необхідно оволодіти такими важливими якостями, як професійна компетентність, високий рівень сформованості інтелектуального розвитку, соціальна адаптивність, стійка нервово-психічна стабільність тощо. Щоб володіти професійними навичками в галузі права, студенти повинні не тільки володіти теоретичними знаннями та вивчати закони, але й, передусім, уміти застосовувати їх у повсякденній діяльності. У зв'язку із цим ми вважаємо, що необхідні заміна традиційних цінностей, що перешкоджають поширенню нових технологій в освіті, формування нових форм і методів навчання. Навчання в закладі вищої освіти необхідно вибудовувати так, щоб теорія перепліталася з практикою, і студенти після закінчення навчання могли вирішувати практичні завдання. Концептуальною основою вирішення цього завдання може стати теорія контекстного навчання (А. Вербицький, В. Калашников, О. Щербакова).

У працях Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, П. Гальперіна, Н. Талізінної та інших показано, що в основі контекстного навчання лежить діяльнісний підхід, який передбачає включення студентів у різні види пізнавальної діяльності через систему завдань за допомогою нетрадиційних засобів навчання.

Наукові доробки М. Левківського, Н. Лаврентьєвої, О. Ларіонові, М. Бахтіна та інших присвячено особливостям контекстного підходу, концептуальні положення якого дозволяють створювати продуктивні умови для формування професійної компетентності майбутніх фахівців та поєднання навчальної і професійної діяльності в єдине ціле.

Контекстний підхід також розглянутий у публікаціях А. Вербицького (компетентнісний підхід і теорія контекстного навчання), В. Калашникова (методологічна основа контекстного підходу), М. Болдіної (контекстний підхід як базовий метод навчання), В. Густяхіної (контекстний підхід у професійній підготовці), О. Щербакової (контекстний підхід у підготовці спеціаліста), С. Чиркова (теоретичні аспекти використання контекстного підходу).

Дослідник проблем контекстного навчання А. Вербицький акцентує: «Щоб бути теоретично і практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний підхід: від знака до думки, а від думки до вчинку, дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що й робить цю інформацію знанням» [2, с. 18].

Результати цих досліджень, безумовно, важливі, але питання формування професійної компетентності саме майбутніх юристів на засадах контекстного навчання, на нашу думку, є недостатньо розкритими.

Мета статті – розкрити та теоретично обґрунтувати сутність технології формування професійної компетентності майбутніх юристів на засадах контекстного навчання та особливості його застосування в сучасній професійній підготовці.

На думку А. Леонтєва, мета студента повинна полягати не лише в засвоєнні знань, умінь і навичок, які також необхідні, але недостатні, а й в оволодінні цілісною професійною діяльністю фахівця [7, с. 74]. У своїх наукових працях М. Бахтін, А. Вербицький, Н. Лаврентєва, дослідивши метод контекстного підходу в навчанні, вказують на те, що з метою реалізації цієї концепції кожен навчальну дисципліну у виші потрібно вивчати в контексті майбутньої професійної діяльності, а зміст її – модифікувати залежно від профілю майбутньої спеціальності.

У 2002 р. в США Е. Джонсон була видана монографія «Контекстне викладання і вчення», в якій сказано, що контекстне викладання й навчання є одним з найбільш актуальних напрямів у сучасній освіті [14, с. 112]. Поняття «контекстне навчання» на пострадянському просторі розроблено А. Вербицьким у 1991 р., який вважав, що як засоби реалізації теоретичних підходів у контекстному навчанні необхідно в повному обсязі використовувати методи активного навчання [2, с. 95].

За визначенням А. Вербицького, «контекст – це система внутрішніх і зовнішніх умов життя і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення ним конкретної ситуації, надаючи сенс і значення цієї ситуації як цілому і її компонентам» [4, с. 19].

Контекстом фахової діяльності юриста є професійна компетентність, яка інтегрує систему уявлень про сукупність необхідних знань і вмінь, обсяг навичок розробки та реалізації правових норм, забезпечення законності й правопорядку, комбінації професійно значущих особистісних якостей, систему професійно-етичних норм, цінностей і ціннісних орієнтацій юристів.

Реалізація контекстного підходу в підготовці майбутнього юриста здійснюється шляхом формування саме професійної компетентності – «структурнорівневого утворення, що перебуває в постійному розвитку і являє собою комплекс професійних і особистісних якостей, які забезпечують на основі ціннісних орієнтацій компетентне здійснення професійної діяльності» [12, с. 65].

Учені розглядають поняття «професійна компетентність» як сукупність знань, умінь і навичок, способів і прийомів їх реалізації в діяльності, у спілкуванні, у розвитку (саморозвитку) особистості [11, с. 46]; співвідношення професійних знань і вмінь, професійної позиції та психологічних якостей особистості [9, с. 57]; особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній сфері діяльності [13, с. 67].

Слід зазначити: з позицій контекстного навчання професійну підготовку можна розглядати як один з етапів професіогенезу й формування професійної компетентності майбутніх юристів, оскільки, опановуючи необхідну систему знань і вмінь, фахівець отримує засоби виконання та регулювання професійної діяльності.

На нашу думку, професійну компетентність майбутнього юриста необхідно розглядати як єдність теоретичної й практичної готовності до ефе-

ктивного здійснення і якісного перетворення фахової діяльності та вирішення професійних завдань.

Більшість юридичних закладів освіти вибудовують освітній процес, використовуючи традиційні форми навчання: лекції, семінарські та практичні заняття, підсумковий контроль. Ми не говоримо про те, що необхідно відмовлятися від цих форм, але для більш ефективного навчання потрібно вдосконалення методів викладання, заміна існуючих форм навчання новими, залучаючи тим самим студентів до активної участі в організації навчального процесу. Традиційні методи організації навчання не сприяють реалізації сучасних вимог освіти. При використанні різних видів навчальних занять студенти будуть з'ясовувати не тільки теоретичні положення, а й здатність діяти в професійній діяльності. А. Вербицький вважає, що основні форми організації навчальної роботи студентів штучні, оскільки діяльність фахівця, зокрема юриста, виникає не в формі лекції, семінару, практикуму, а в реальному житті, до якої виші не готують [5, с. 31].

На лекції в основному відбуваються передача й засвоєння матеріалу, але на проблемній лекції нове знання вводиться через проблемність питання. Студенти обговорюють суперечливі питання у формі діалогу з викладачем і розкривають проблеми, організовуючи пошуки їх вирішення. У цьому випадку виявляються предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності. Нам здається, було б ефективніше після обговорення проблемних питань з більш актуальних тем влаштовували міні-конференції. Так, з дисципліни «Цивільний процес» на юридичному відділенні Відокремленого структурного підрозділу «Василівський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету» при проведенні такої конференції студенти обговорювали питання про зміни, внесені до ЦПК України, були проаналізовані наукові публікації із цього питання, відбулися дебати з приводу плюсів і мінусів цих змін, переглянуті відеоролики з виступом практикуючих юристів. У ході проведення цього заходу відзначалися підвищений інтерес і активність з боку студентів, уміння орієнтуватися в законодавстві.

Важливим є і такий вид лекцій, як лекція-візуалізація. У цьому випадку застосовують технічні засоби навчання, що підвищує працездатність студентів під час лекції й підтримує інтерес усієї аудиторії. Крім читання лекції з використанням інтерактивної дошки, студентам демонструють навчальні кінофільми, відеозаписи судових процесів, телепередачі тощо.

На лекції із заздалегідь запланованими помилками студентам пропонують проаналізувати отриману інформацію та встановити наявні помилки. Це активізує діяльність студентів, підвищує їх уважність, зацікавленість у вирішенні ситуації, проблеми.

Позитивну роль у навчанні студентів, на наш погляд, відіграє залучення для проведення занять практикуючих юристів: адвокатів, суддів, працівників правоохоронних органів тощо. Як вважає М. Бахолдіна, юридична громадськість однаково цінує й поважає як юристів-практиків, так і

вчених-теоретиків [1, с. 24–27]. Одним – практичний досвід, іншим – наукова робота. Практики діляться досвідом роботи, студенти отримують якісну, корисну та своєчасну інформацію. Про користь взаємодії науки й практики говорить і Я. Корчак: «Завдяки теорії я знаю, а завдяки практиці я відчуваю. Теорія збагачує інтелект, практика розцвічує почуття, тренує волю» [8, с. 135].

У навчальному процесі значну роль відіграють рольові ігри, будучи важливим засобом закріплення й засвоєння студентами знань, отриманих у процесі навчання. На думку А. Вербицького, «з появою ділових ігор та інших орієнтованих на практику форм і методів активного навчання у виші можна говорити про абстрактно-контекстний або знаково-контекстний способи навчання» [3, с. 20]. При проведенні ігор досягають головної мети – підвищення рівня професійної підготовки студентів. Рольова гра, будучи однією з активних форм навчання, включає в себе пізнавальну й практичну складові.

На юридичному відділенні коледжу організовують і проводять рольові ігри з процесуальних дисциплін («Цивільний процес», «Кримінальний процес», «Адміністративне судочинство», «Судочинство в господарських судах») із запрошенням практичних працівників в особі суддів, прокурорів, адвокатів. У ході підготовки студенти знайомляться з великою кількістю нормативних актів, необхідних для проведення судового процесу, розподіляють між собою ролі (суддя, адвокат, прокурор, експерт, свідки, сторони процесу тощо). Студенти, будучи самі учасниками процесу, відкривають можливість не тільки отримати наочні уявлення про роботу судді, прокурора, адвоката, а й набути перших навичок за майбутньою спеціальністю. Із цього приводу позитивно відгукується М. Крюков, який вважає, що ділова гра загалом учить, як здійснити прагнення адекватно й цілком скористатися всім, що допускається нормами, правилами, причому в найбільш складних ситуаціях – «на грані закону» [6, с. 22–36].

Важливим етапом у професійній підготовці компетентного фахівця в галузі права є виробнича практика, в ході якої він закріплює й удосконалює отримані в процесі навчання знання. Базами практик студентів в основному є правоохоронні органи, суди, адвокатура, нотаріат тощо. У процесі проходження практики майбутні фахівці можуть уже визначити напрям своєї подальшої професійної діяльності, оцінити рівень готовності до виконання професійних обов'язків у цій сфері діяльності.

Юридичні студентські консультації – одна з головних форм підготовки студентів-юристів до майбутньої професійної діяльності, де вони можуть виявити всі свої отримані знання вже в практичній діяльності. У багатьох українських юридичних закладах освіти вони діють. Про важливість їх діяльності говорить і прийнятий Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI, однією із цілей якого є правова просвіта населення та формування в студентів юридичної спеціальності навичок надання юридичної допомоги [10]. На базі коледжу була створена

юридична студентська консультація, в якій студенти долучаються до практичної діяльності в процесі навчання. Робота в ній дозволяє навчитися оперативно апробувати отримані теоретичні знання стосовно конкретних випадків юридичної практики, створюючи унікальну можливість закріплення й розвитку отриманих знань.

Як важливий інтегруючий етап професійної підготовки компетентного юриста виступає переддипломна практика, при проходженні якої студент закріплює та вдосконалює професійні знання, вміння й навички, набуті в процесі теоретичного навчання, а також формує професійну самостійність, мобільність, самоконтроль тощо.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що викладачі юридичних закладів освіти повинні застосовувати ті форми й методи навчання, які дають змогу сформувати в студентів професійну компетентність. Для цього необхідно застосовувати технології контекстного навчання при підготовці юристів, оскільки вони дозволяють максимально зблизити навчальну та професійну діяльність. Застосування контекстного підходу в навчанні допомагає подолати розрив між теоретичними знаннями студентів і їх практичною готовністю до виконання тих чи інших завдань. Використання нових форм навчальної діяльності й нових засобів навчання визначає найважливіші фактори підвищення ефективності освітньої діяльності. Предметний контекст діяльності студента моделюється як система навчальних юридичних ситуацій, проблем і завдань, максимально наближених до професійних. Соціальний зміст інтегрується в навчальний процес у результаті спільної діяльності студентів при обговоренні та вирішенні конкретних проблемних ситуацій. Перебуваючи в діяльнісній позиції із самого початку, майбутні юристи отримують у контекстному навчанні більш вироблену практику та набувають досвіду реалізації навчальної інформації як засобу регуляції власної діяльності. Це сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього юриста й гармонійному входженню молодого фахівця в професію.

Список використаної літератури

1. Бахолдина М. Разумное, доброе, вечное. *Уголовное право и процесс*. 2007. № 38 (508). С. 24–27.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие. Москва : Высшая школа, 1991. 207 с.
3. Вербицкий А. А. Выступление на круглом столе «Психология и педагогика высшей школы: проблемы, результаты, перспективы». *Вопросы психологии*. 1981. № 3. С. 20.
4. Вербицкий А. А. Групповое взаимодействие студентов в контекстном обучении. *Проблемы психологии образования*. 1994. № 3. С. 58–74.
5. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва : ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.
6. Крюков М. М. Деловые игры и гуманитарное знание. *Вестник высшей школы*. 1991. № 10. С. 22–36.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 2005. 304 с.

8. Маленкова Л. И. Теория и методика воспитания : учеб. пособие. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 480 с.
9. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 56–63.
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/3460-17> (дата звернення: 10.01.2018).
11. Профессиональное сознание юристов / Н. Я. Соколов и др.; под ред.: Е. А. Лукашевой. Москва : Наука, 1988. 224 с.
12. Старова Н. М. Сущность понятия «профессионально компетентностная культура будущего специалиста». *Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки»*. 2009. Вып. 5. № 31 (164). С. 63–66.
13. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования личности. Москва-Томск. 1997. 391 с.
14. Johnson Elaine B. Contextual Teaching and Learning / Corwin Press, INC. A Sage Publications Company. Thousand Oaks, California. 2002. 196 p.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2018

Тирон В. А. Формирование профессиональной компетентности будущих юристов на основе контекстного обучения

В статье раскрывается эффективность и целесообразность применения контекстного обучения как средства формирования у студентов-юристов умений, навыков и качеств, составляющих профессиональную компетентность выпускника заведения высшего образования. Рассматривается вопрос о расширении теоретического обоснования применения форм и методов активного обучения, которые в рамках контекстной технологии позволяют достигнуть намеченной цели. Практических работ и различных видов практик, вместе с тем, в отечественных заведениях высшего образования значительно меньше, чем теоретической информации. Если её не отработать практически, то для студента такая информация снижает личностный смысл. Именно в данных контекстах необходимо рассматривать содержание процесса образования и его ожидаемые эффекты.

Ключевые слова: контекстный подход, образовательный процесс, обучение студентов – будущих юристов, технология контекстного обучения, профессиональная компетентность.

Tyron V. Forming of Professional Competence of Future Lawyers on the Basis of Context Studies

The article reveals the effectiveness and appropriateness of using contextual learning as a means of developing the skills, skills and qualities that are the competence of a graduate of a higher education institution for legal students. The issue of expanding the theoretical basis for the use of forms and methods of active learning, which within the context of technology allows you to achieve the intended goal. Practical work and various types of practices, however, in domestic institutions of higher education is much less than theoretical information. If it does not work out in practice, then for a student this information reduces the personal meaning. It is in these contexts, in our view, that it is necessary to consider the content of the education process and its expected effects.

Teachers of legal institutions should apply those forms and methods of instruction that would allow students to develop professional competence. The application of the contextual approach in training will overcome the gap between the theoretical knowledge of students and their practical readiness to perform certain tasks. The use of new forms of educational activity and new teaching aids determines the most important factors for improving the effectiveness of educational activities.

The subject context of the student's activity is modeled as a system of training legal situations, problems and tasks that are as close to professional as possible. Social meaning is integrated into the educational process as a result of the joint activity of students when discussing and solving specific problem situations.

Being in the activity position from the very beginning, future lawyers receive in contextual training more productive practice and experience in the implementation of educational information as a means of regulating their own activities. This contributes to the formation of professional competence of the future lawyer and the harmonious entry of a young specialist into the profession.

Key words: *contextual approach; educational process; teaching future lawyers; contextual training technology; professional competence.*